

כל יום אשכנז

כל יום (ביום)

ז'ס

יחבר והקב"ה אמר לו שב כי באלה חפצתי, וזה כבודו שצדיקים יעמדו בפרץ וכאמרם ז"ל (פסחים ק"ט, א) למנצח מזכור זמרו למלך שמנצחין אותו והוא שמה. ומדה כנגד מדה עתיד הקב"ה לשלם לבניו שגם הוא ית' ישמרם מלכד מליפול בפח גיהנם, כי הרי אמרו ז"ל (יבמות ק"ט, ב) לעולם יראה דיין כאלו גיהנם פתוח מתחתיו, אך אלקים נצב בעדת אל לשמרם והוא ית' עומד עליהם לחוננם דעה שיזכו להוציא דין לאמתו ולא ירדו שאולה. וזה שאמר לו הקב"ה אתה היושב על פתחו של גיהנם להציל ההולכים בגי צלמות הנד סימן לבניך כי כן אעשה גם אני להתייצב בעדת הדיינים לשמור רגלם מלכד ומליפול בגיהנם הפתוח תחתם.

והוא יושב פתח האהל כחם היום. ברש"י הביא דרשת ז"ל בקט לעמוד אמר לך הקב"ה שב אתה סימן לבניך שעתידי אני להתייצב בעדת הדיינים והן יושבין, שנאמר אלקים נצב בעדת אל. וצריך ביאור מה ראה ית' לרמו לו עתה מעשה דיינים. ונראה על פי מאמר ז"ל הובא בילקוט כאן שייבת אברהם אבינו ע"ה בפני האהל כחם היום רומז לשיבתו בפתח גיהנם לעתיד לבוא ואינו מניח לירד לשם אדם מהול מישאל ועל זה אמר כחם היום לכשיבוא אותו יום שנאמר בו (מלאכי ג, יט) הנה היום בא בווער כתנור. ועל זה שפיר אמר בקט לעמוד, מפני כבודו של הקב"ה, כי היה גדון בדעתו אם טוב הוא עושה להפוך על עוברי עברה ולעכב עונשם, כי אולי אין זה כבודו

החינוך צריך להיות על ידי דוגמא אישית

יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ. וזהו דו

אמר רב יהודה אמר רב, כל מה שעשה אברהם למלאכים בעצמו, עשה הקדוש ברוך הוא לבניו על ידי שליח, וכל מה שעשה על ידי שליח, עשה הקדוש ברוך הוא לבניו על ידי שליח. ואל הנקר רץ אברהם - ורום נסע מאת ד', ויקח חמאה וחלב - הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, והוא עומד עליהם תחת העץ - הנני עומד לפניך שם על הצור צמוד, ואברהם הולך עמם לשלחם - וד' הולך לפניו יומם, ויקח נא מעט מים - והכית צור ואלא ממנו מים. [ג"פ סי ע"ג]

(2) etc ז"ל

מבואר בגמרא שכיון שלקח המים על ידי שליח, לכך קיבלו ישראל את המים במדבר רק על ידי שליח ולא מהקב"ה בעצמו, והיינו, שהיתה טענה וקפידא מסויימת על אברהם שלא טרח להביא בעצמו את המים לאורחים.

יש לעיין מדוע היתה תביעה עליו כיון שעשה כן על ידי השליח שהיה בנו ישמעאל ועשה כן כדי לחנכו במצוות, וכמו שנאמר שנתן לנער להכין את הבשר עבור המלאכים, ומסתמא לקיחת המים היתה גם על ידי ישמעאל, ומדוע היתה קפידא עליו, כיון שעשה זאת כדי לחנכו ולא מחמת עצלות.

ונראה לבאר, שכאשר רוצים לחנך את הבן, עיקר החינוך הוא על ידי שיראה דוגמא אישית ולא בציווי שיעשה, ולכך זו היתה הטענה עליו שאם רוצה לחנך את בנו, אדרבה יחנכו באופן זה שיקח המים בעצמו, ובדוגמא אישית שיראה לו זה יהיה החינוך האמיתי, וזו היתה החביעה עליו מדוע לא חנך עם דוגמא אישית.

אברהם אבינו לא צוה את בניו באופן ישיר אלא בדוגמא אישית

בזה יש לבאר את הפסוק האמור בהמשך הפרשה (בראשית יח ט): "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ד' על אברהם את אשר דבר עליו".

16

1

ותמוה, שהרי בשום מקום לא מוזכר שציוה אברהם את בניו ואת ביתו אחריו.

וע"כ הביאור כהנ"ל, שבעצם הנהגתו היה הציווי הגדול ביותר, והוא יותר מועיל מן הציווי בפועל, כאשר רואים את האב נוהג כן. וכיון שהנהגתו של אברהם אבינו היתה הנהגת צדקה ומשפט, הרי ממילא בדוגמא אישית שיתן הוא מצוה את בניו ואת ביתו אחריו.

מנוח רצה לדעת כיצד לחנך את הנער והשיב לו המלאך שיחנכו בדוגמא אישית

איתא בהפטרות פרשת נשא (שופטים פרק יג): "ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא ילדה. וירא מלאך ד' אל האשה ויאמר אליה הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן. ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא. כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלישתים. ותבוא האשה ותאמר לאישה לאמר וגו' ויאמר לי הנך הרה וילדת בן ועתה אל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן עד יום מותו."

בביאור הכתובים יש להעיר שהנה המלאך אמר לה: הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן. וצריך ביאור מהו שהקדים ואמר לה "את עקרה" כיון שכבר ידעה מזה. וביאר ה"חתם סופר", על פי דברי המדרש (ויקרא רבה פרשה ט אות ט) שהיה ביניהם ויכות מי עקר, האם מנוח או אשתו, ולכן הקדים לה המלאך "את עקרה" ולא מנוח. ולכן כאשר היא אמרה למנוח השמיטה דברים אלו, כי לא רצתה לספר לו שהוא צדק ולא היא.

והנה איתא שם: "ויעתר מנוח אל ד' ויאמר בי אדוני איש האלהים אשר שלחת יבוא נא עוד אלינו ויורנו מה נעשה לנער היולד. וישמע האלהים בקול מנוח ויבוא מלאך האלהים עוד וגו' וילך מנוח אחרי אשתו ויבוא אל האיש וגו', ויאמר מנוח עתה יבא דברך מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ויאמר מלאך ד' אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה תישמר. מכל אשר יצא מגופן היין לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טומאה אל תאכל כל אשר צויתיה תשמור." ע"כ.

וצריך ביאור, מה רצה מנוח לדעת כל כך מהמלאך, שהתפלל שהוא יבוא שוב, כיון שכבר אמר הכל אל האשה, ומה הפירוש "מה נעשה לנער היולד". עיד יש לעיין, אלו דברים מיוחדים אמר לו המלאך שלא ידע קודם, ומדוע הספיק לו בזה.

וביאר בספר "מעין בית השואבה", שעיקר שאלתו של מנוח היתה שכיון שאמר להם המלאך נזיר אלקים יהיה הנער, רצה לדעת כיצד מחנכים ילד להיות נזיר, וכיצד ימנע אותו מיין ומטומאה, וכיצד יצליחו לשמור אותו מכל זה, וזהו שאמר: "מה יהיה משפט הנער", כיצד נצליח לשמור אותו, וזהו שחפץ היה מנוח מאוד לשאול את המלאך כיצד ישמרוהו ויחנכוהו לזה.

והשיב לו המלאך: "כל אשר אמרתי לאשה תישמר", רצה לומר, שתביט "תישמר" איננה הולכת על האשה אלא על מנוח עצמו.

(3) pe

(2)

שהוסיף לו שאם אתה תנהג גם כן בעצמך בדברים הללו, ותימנע מהם, הרי בנך יראה את הדוגמא האישית וגם הוא ימנע מהם, "כל אשר אמרתי לאשה - תישמר", וזהו שהוסיף לו שלא רק האשה תישמר אלא גם אתה, וממילא גם בנך אחריך ינהג כן.

וזהו היסוד הנ"ל שעיקר החינוך הוא בדוגמא האישית.

האדם הרוצה לחנך את בנו, לא יורה לו שלא לדבר בתפילה או להרים ספר קודש שנפל, אלא הוא בעצמו ימנע מדיבור וירוך בחרדת קודש להרים ספר שנפל, וכך יתחנך בנו לנהוג כן, וכן כל כיוצא בזה.

וזה מה שאמר ההוא שייעא לרבה בר רב הונא (ב"ב ע"ד ע"ב) תא ואחוי לך היכא דנשקי ארעא דרקיעא אהדדי, שהוא מקום שמתחברים השמים והארץ. כי בעת שעוסקים בתורה ובתפילה, אז העסק היא בשמים, בדברים רוחניים. וכשעוסקים בצרכי הגוף ובדברים גשמיים, אין הם אלא דברים גשמיים, בדברים שעל הארץ. אך כשעוסקים בצרכי הגוף בדברים גשמיים בכוונה ראויה ונכונה, אז הם נעשים דברים רוחניים, והיא בחינת נשקי שמיא וארעא אהדדי.

ובזה מבאר המהרש"א מה שאמר חז"ל (אגוז פ"א מ"ט) תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא. ואמר התנא לשון אוכלין בעולם הזה. כי גם מה שהם אוכלים בעולם הזה, היא חלק מעבודתם את בוראם, והם נעשים לדברים רוחניים, וגם על מה שהם אוכלים בעולם הזה, הם נוחלים עולם הבא, כי גם אכילתם בעולם הזה היא דבר רוחני, לעבוד בזה את בוראנו יתברך.

ובזה יתבאר מה שאמר הכתוב ויט אהלה, מה היה העבודה באהל זו שהקים אברהם, בית אל מים והעי מקדם, שהיתה אהלה נטוע, לרומם את הדברים הגשמיים המרומז בתיבת עי, שהיא לשון חגורה ציה ושממה (ראש רש"י נמדנר כ"א) שהיא רומז על הענינים הגשמיים שאין בהם כלום, וכולו עולה קמשונים. ובין בית אל המרמז על דברים הרוחניים, ושם נטע אברהם את אהלו, כדי לחבר בין הארציות לבין רוחניות, ולעלות את החומריות להפכו לרוחניות, והיה משכנו אחד.

ח) ויאמרו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל (י"ט ט). וברש"י

יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחככה על בעלה. וקשה וכי לא ידע אברהם עד עתה שצנועה היא.

ונראה לבאר בהקדם ביאור הפסוקים בפרשת לך לך (י"ט ט) ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם. ותמוה מאד שלאחר שאמר לך הכתוב שהעתיק אברהם את אהלו מקדם לבית אל, למה חזר הכתוב ואמר בית אל מים והעי מקדם.

וביותר יש להבין, למה הודיע לנו הכתוב כלל ועיקר היכן קבע אברהם מקום אהלו, ועל מה אנו צריכים לדעת זאת.

ונראה שהתורה הקדושה באה ללמדנו שעבודתו של אברהם אבינו היתה לעבוד את הבורא יתברך אף בדברים גשמיים. שהצדיקים שהיו בעולם עד אברהם אבינו, לא ידעו שאפשר לעבוד את ה' בדברים גשמיים, באכילה ושתייה ולינה וכיוצא בזה, שיהא בהם שום נחת רוח לפניו יתברך, וסברו שנבראו רק לקיים את הגוף בעולם, אך אינם חלק מעבודת הבורא יתברך. ולכן לא היה ביכולתם לעלות עמהם את בני דורם לעבודת השי"ת, שמכיון שידעו שעבודת ה' אינה אלא בדברים רוחניים, לא עלה בידי אנשי דורם לפרוש מכל עניני עולם הזה, ולעסוק אך ורק בדברים רוחניים.

וכשבא אברהם לימד את אנשי דורו שחלק ניכר מעבודת השי"ת היא בדברים גשמיים, כשעוסקים בצרכי הגוף כאכילה ושתייה וכיוצא בזה בכוונה ראויה, אז מעלים כל ענינים הארציים למעלות רמות, והם נעשים חלק בלתי נפרד מעבודת השי"ת. ואדרכה הדברים הגשמיים הנעשים בכוונה ראויה ונכונה, נהפכים להיות דברים רוחניים.

וזה לימד הכתוב ויט אהלה, בלשון נקבה
 (כסה רש"י נאן) כי עיקר קדושת ביתו
 של אברהם אבינו היה בזכות שרה אמנו.
 וכן למדנו בכל האמהות שנשתבחו
 באהל. וכן ברבקה כתיב (מ, טו) ויביאה
 האהלה שרה אמו, שגם רבקה העמידה
 את אהלה על יסודות איתנים, להמשיך
 קדושת עם בני ישראל לדורות עולם.

ולפי האמור יבואר כמין חומר מה
 שמצינו במדרש (שמו"ר פכ"ט א)
 שבעת שעלה משה למרום בקשו מלאכי
 השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה
 קלסטירין של פניו של משה דומה

לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם
 מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו
 ואכלתם בתוך ביתו, אמר הקב"ה למשה,
 לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם.
 ודברי המדרש תמוהים מאד.

ולפי דברינו יוכן שפיר, כי באותה שעה
 שהיו המלאכים בביתו של אברהם
 אבינו, נוכחו לראות גדול קדושת ביתו
 והשראת השכינה העצומה שהיתה בה.
 וראו שבגודל הקדושה ראויים בניו לקבל
 את התורה. ועל כן אמר להם הקב"ה
 לא זהו שירדתם לביתו, וראיתם את
 גדול הקדושה, ולכן בניו ראויים לקבל
 את התורה.

גמרא דברכות פרק ט' (דף נ"ט ע"ב) הוא
 היה אומר אורח טוב מהו אומר,
 כמה מרחות טרח בעל הבית לפני, כמה
 יין הביא לפני כמה בשר כמה גלוסקאות
 הביא לפני כל מה שמרח בעל הבית לא
 מרח אלא בשבילי, אבל אורח רע מהו
 אומר, מה מרחות טרח בעל הבית זה מה
 יין הביא וכו' כל מה שמרח לא מרח אלא
 בשביל אשתו ובניו עכ"ל.

מקשים על זה מהו דאמרינן פרק ג'
 דערכין (דף ט"ז ע"ב) כי אתא רב
 דימי אמר מאי דכתיב מנרד רעהו בקול
 גדול וכו', כגון דאיכלע לאושפיזא ומרחו
 קמיה שפיר, למחר יפיק יתיב בשוקא
 ואמר, רחמנא ליברכיה לפלניא דהכי מרח
 קמאי, ושמעו אינשי ואולי ואנסי ליה.
 דמהא משמע שאדרכא אורח טוב אינו
 אומר כלום.

ולימד הכתוב לומר ויט אהלה, ופירש
 רש"י שבתחילה נטע אהל שרה,
 ללמד שהאדם המבקש לעלות את
 הדברים הגשמיים לרוחניים, עליו
 להעמיד את יסודות ביתו על יסודות
 איתנים, ולהרבות השראת השכינה בתוך
 ביתו, בריבוי דברים שבקדושה, ואז יוכל
 לעלות את הגשמיות לרוחניות.

וענין נעלה זה להעמיד את יסודות הבית
 כראוי, יסודותיה באשה, שעליה
 אמר החכם מכל אדם (משלי י, א) חכמת
 נשים בנתה ביתה ואולת בידיה תהרסנו,
 כי ביד האשה לבנות בחכמתה יסודות
 איתנים שיהא ביתה בית ה', ומאידך
 בידי להרוס את ביתה באולתה.

וכונה יתבאר מה ששאלו המלאכים
 לאברהם איה שרה אשתך, כדי
 לחכמה על בעלה שצנועה היא, לאלפו
 בינה שגודל קדושת ביתו של אברהם

אבינו, שהמשיך עליה השראת הקדושה
 עצומה, היא בכוחה ובזכותה של שרה
 אמנו. ושצנועה היתה, כי אילולא
 שצנועה היא, הרי כבר אמר הבורא
 יתברך (דברים נג, טו) ולא יראה בך ערות
 דבר ושכ מאחריך, ולא יתכן שתשרה
 שכינה בבית, אלא מכיון שצנועה היא.

ואכן במתן תורה הקדים הקב"ה את
 הנשים לאנשים, שהרי אמר (שמות
 יט, ג) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני
 ישראל, ואמרו שם במדרש (שמו"ר פכ"ט ג
 והניאו רש"י) כה תאמר לבית יעקב אלו
 הנשים, ותגיד לבני ישראל הם האנשים.
 כי עיקר נתינת התורה לישראל בהר סיני
 תלוי בקדושת הבית, ועיקר קדושת הבית
 היהודי תלוי באשה, ולכן הקדים הקב"ה
 לומר לנשים, כי בהם תלוי עיקר קבלת
 התורה וקראן בית יעקב מפני שהאשה
 היא עקרת הבית.

7
 כנס
 פתח

4

ונראה דמה שאמרו בפרק ט' דברכות
 אינו אלא שהוא מחשב כך
 בדעתו כדי להחזיק לו טובה יתירה, ואע"פ
 דאמרינן מהו אומר, לאו דוקא, אלא רצה
 לומר אומר בלבו, והראיה על זה דלעיל
 (ברכות טז) אמרינן, ואני משכים ומוצא כל
 אלו מתוקן לפני, שיש להחזיק להקב"ה
 שעושה לנו כך ואנו כמו אורחים בעות",
 ועיקר הטובה שיש לנו להחזיק להקב"ה
 אינו תלויה בדיבור אלא לכון בזה בכל
 פרטי הנאות שאנו נהנים מהעוה"ו, ואף
 היצה"ר מתחילה מודה בכך (וזהו שאמרו
 מ"ל ממילה מזה צדק).

וזהו שאמרו ז"ל (סוכה דף ע"ג ע"ב)
בתחילה הלך ולבסוף אורח ולבסוף
בעל הבית, מתחילה היצה"ר נדמה לאדם
 כמו הלך, כלומר אהובו, שגם הוא רוצה
 שילך בדרך טובה, שהצדיקים הליכות
 עולם להם, ולבסוף מפתחו שיהנה כמעט
 מעוה"ז כמו אורח, שהרי המקום מורה כל
 כך בשבילנו כדי שנתחזק לו טובה וניתן לו
 מעין ברכותיו, ואי אפשר להחזיק לו טובה
 אלא כשאנו נהנים ממש, ואח"כ כשיתחיל
 ליהנות הוא מפתחו ואומר לו לילך
 אחר האוות העוה"ו ולהמשך אחריהם,

שלאחר שיבדק הברכות הראויות העולם
 הוא שלו.

כמו שאמרו בברכות (דף ל"ה ע"ב) כתיב
 לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ
 נתן לבני האדם וכו', ונעשה בעל הבית,
 שהרי שומע לו ומתחיל ליהנות מעוה"ז
 כמו בעל הבית, והולך אחר הנאותיו
 מתוך כך בא לידי עבודה כדכתיב (דברים
 ט"ז) פן תאכל ושבעת וכו' ורם לבבך
 ושכחת, אין ארי נוהם מתוך קופה של
 הבן אלא מתוך קופה של בשר (ברכות ד'
 ע"ג ע"ב), וזהו שאמרו (תקלה דנ"ט ע"ז ט'
 יצה"ר תחלתו מתוק וסופו מר.

ועדיין יש לדקדק על ההיא דערכין (דף
 ט"ז ע"ב) תני רב דימי אחוה
 דרב ספרא לעולם אל יספר אדם במוכתו
 של חברו, שמתוך מוכתו בא לידי גנותו
 עב"ל. וקשה שאדרכא מצוה לשבח חברו
 במדותיו המשובחות, ועיין במהרש"א
 בפרק גמ' פשוט (נ"ג ע"ד דף קס"ד ע"ג ד"ה אלף
 ס"ג) ואף תירוצו אינו משלים את החסר.

ד"ל דכי אמרינן אל יספר אדם בשבתו
 וכו', היינו עם בני אדם שכבר
 מצרין את חברו, ומסתמא אי אפשר שלא
 יהיה בו איזה דבר מנוגה, שהרי כל האדם
 כזב, ובעובדא דהתם (טז) שכבר ראו את
 הכתב של גמ' ראשון שלא היה מתוקן וכמו
 שכתב שם מהרש"א, וכשאנו אומרים
 מצוה לשבח את האדם וכו' היינו עם מי
 שאינו יודע אותו ואינו מכיר מינו וערכו,
 שאז אי אפשר לבוא לידי גנות כלל.

(8) pe

6

6

4

26

31

(9) אה קרוצ
 (ח)

הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול ה"רש וזעזע ועמר ודש וזרה
 וברר ושמן והריקד ולש ואפה ואח"כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני, וכמה יגיעות יגע אדם
 הראשון עד שמצא בגד ללבוש גזו ולבן ונפץ ומה וארג ואחר כך מצא בגד ללבוש ואני משכים ומוצא כל
 אלו מתוקנים לפני כל *אימות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני. הוא היה אומר
 אורח טוב *מהו אומר כמה טרחת טרה בעל הבית בשבילי כמה בשר הביא לפני כמה יין הביא לפני
 כמה גלוסקאות הביא לפני וכל מה שמרחה לא טרה אלא בשבילי, אבל אורח רע מהו אומר מה טרחה
 מרחה בעל הבית זה פת אחת אבלתי הריכה אחת אכלתי כוס אחד שתיתי כל מרחה שמרחה בעל הבית זה
 לא טרה אלא בשביל אשתו ובניו על אורח טוב מהו אומר *זכור כי תשגיא פעלו אשר שוררו אנשים
 על אורח רע כתיב *לכן יראונו אנשים וגו'.

ותאמר שרה צחק עשה לי וגו' ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה וגו'.

י"ל עפ"מ דאיתא צ"ר פרשה מ"ז וברכות
 אותה וגם נתתי ממנה לך בן
 וכו' דיי"א וברכתי אותה ליתן לה בן וברכתי
 לברכה כחלז ע"כ, הרי דכ"י חללה שתי
 ברכות ושני נסים, אחת ללידה בן ואחת
 לברכה כחלז, וזהו שהודתה על שני הדברים,

(10) אה

(5)

6

Dimensions in Chumash
Rabbi Immanuel Benstein

CONCEPT: THE USE OF A GRAMMATICAL TOOL (THE DAGESH) FOR NON-GRAMMATICAL PURPOSES

BACKGROUND: THE DAGESH IN A NUTSHELL

One of the prominent grammatical features in *lashon hakodesh* is the *dagesh*—the dot which appears in certain letters, giving them a “harder” sound. Although the full discussion of the criteria that require a *dagesh* can become quite involved, three rules will account for most of them:

- The letters כגך, גמל, גמל, כפ”ת when they appear at the beginning of a word, e.g., גמל, כפ”ת.
- The letter following a *hei* that denotes the definite article, e.g., המלך, השנה.
- The middle root letter of a word when it appears in the *piel* (intensive) form, e.g., מלל, שבר, שבר.

However, there are times when a word has a *dagesh* that cannot be explained by any of the grammatical rules. In these instances, the commentaries explain that the *dagesh* has been employed for *extra-grammatical purposes*, to lend emphasis of a narrative nature or otherwise. Let us consider some fascinating examples of this idea.

DENOTING URGENCY OR INTENSITY

Our parsha relates how, as the city of Sodom was about to be destroyed, Lot goes to his sons-in-law and pleads with them to leave. The verse reads:

וַיֹּאמֶר לוֹט לְבָנָיו מִן הַמְּקוֹם הַזֶּה כִּי מְשֻׁחָתִית לִי אֶת הָעִיר.

He said, “Get up and leave this place, for Hashem is about to destroy the city!”¹

We note that the letter *tzaddi* in the word “צא”—leave” has a *dagesh*, even though it is not one of the six letters mentioned above to which this rule applies. Why, then, is it there? The *Netziv* in the *Haamek Davar* explains that in this case, the *dagesh* expresses the urgency with which he urged his sons-in-law to leave; he was not just telling them to leave, he was saying, “Get out!”²

A similar comment is made by the *Maharal* in a later context. In *Parshas Shemos*, we are told how, when Moshe was born, his mother, Yocheved, hid him from the Egyptians. However, the Torah relates that at a certain point she could not hide him any longer. The verse reads:

וְלֹא יָבִילָהּ עוֹד הַצִּמְטוֹן וְתִקַּח לוֹ תִּבְתָּ גַּמְאָ... וְתִשֵּׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וְתִשֵּׂם בְּסוֹף עַל שֵׁפֶט הַיָּאֵר.

She could not hide him any longer, and she took for him a wicker basket...she placed the child into it and placed [it] among the reeds at the bank of the Nile.³

Here too, we note that the letter *tzaddi* in the word “תִּצְמֹט” —to hide him” has a *dagesh* whose presence cannot be explained by any of the rules. The *Maharal* explains that this *dagesh* is there to express the

1 Bereishis 19:14.

2 See also *Haamek Davar* to *Shemos* 12:31 and *Vayikra* 10:19. In his Introduction *Kidinus Haamek to Bereishis* (sec. 7) the *Netziv* further explains that an “extra” *dagesh* in a word can sometimes indicate that it has two meanings, referring the reader to his commentary on *Bereishis* 2:25 and *Shemos* 16:12 for examples of this idea.

3 *Shemos* 2:3.

intensity with which she tried to hide him, until the point that it became absolutely impossible to do so any longer.⁴

IN THE REALM OF HALACHAH: BRINGING THE SH'TEI HALECHEM

Taking this discussion further, we will see that the *dagesh* can be present in a word not only for narrative emphasis, but also for halachic emphasis. In *Parshas Emor*, the Torah discusses the festivals of the year and their various obligations. With regards to the festival of Shavuot, a special *minchah* (meal-offering) is brought consisting of two loaves of bread, known as the *Sh'tei Halechem*. The verse reads:

מִכֹּל שִׁבְתֵיכֶם תִּבְיֹא לָהֶם תִּנְחַפֵּה שְׁתֵי עֲשָׂרִים.
*From your dwelling places you shall bring bread that is to be waved, two loaves from two tenths of an eiphah.*⁵

Once again, there is an "extra" *dagesh*, this time, in the letter *aleph* of the word "תִּבְיֹא"—you shall bring." Rav Hirsch explains that although there are numerous types of *minchah* offerings that are brought in the Beis Hamikdash, the *Sh'tei Halechem* is unique. In all other cases, when a *minchah* is brought together with an animal, the animal is considered the primary offering and the *minchah* is secondary, with numerous halachic ramifications. When it comes to the *Sh'tei Halechem*, the relationship is reversed: It is the loaves that are considered the primary offering, while the animals which accompany them, as described in the following verse, are secondary to them, again with attendant halachic ramifications.⁶ It is in order to emphasize this primary halachic status that the word with which the Torah commands us to bring the *Sh'tei Halechem* has an extra *dagesh*!

4 *Gevuros Hashem* chap. 17. See, similarly, *Haamek Davar* to *Bereishis* 43:26.

5 *Vayikra* 23:17.

6 Commentary to *Vayikra* *ibid*.

CONVERSE SITUATIONS: WHEN DOTS GO MISSING

Having seen some examples where a *dagesh* is added for other purposes, let us conclude this discussion by noting the converse situation, where a *dagesh* that should have been there is missing!

In *Parshas Matos*, we are told of how two and a half tribes settled on the east side of the Jordan River, which they had conquered from the Amorites. As they settled these territories, some of the families renamed them. The final verse of *Parshas Matos* describes such a renaming on the part of Novach, from the tribe of Menasheh:⁷

וְנֹבַח הַלֵּלֵךְ וַיִּלְכֹּד אֶת קִנְיַת בְּתוּלֵיהֶּ וַיִּקְרָא לָהּ נֹבַח בְּשֵׁמוֹ.

And Novach went and conquered Kenas and its surrounding areas, and he called it "Novach" like his name.

Rashi notes a grammatical anomaly here. The words "וַיִּקְרָא לָהּ"—and he called it" should have a dot inside the *hei* of the word *lah*, called a *mapik hei*, denoting the preposition for a feminine noun. Rashi explains why this dot is absent in this case:

וְרֵאִיתִי בִּיטּוּרֵי שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשֵׁן לִפְנֵי נֹבַח וְנֹבַח לֵה שֶׁמֶה לִּפְנֵי הוּא רְפוּהַ שְׂמוֹשְׁמַע מִדַּרְשׁוֹ כְּמוֹ לֹא.

I have seen in the writings of R' Moshe HaDarshan that the reason is because the name did not last; therefore, the letter has a weak sound, so that it can be expounded to be read as [the Hebrew word for] "no."

In other words, while the dot should be there in terms of the rules of grammar, it is missing in order to teach us that although he called it Novach, it did not remain with that name.⁸

7 *Bamidbar* 32:42.

8 For a discussion of the significance of Novach's name not enduring, see "From the Commentators" section in *Parshas Matos*. For alternative explanations regarding the absence of the *mapik*, see *Haamek Davar* and *Emes L'Yaakov* to *Bamidbar* *ibid*.

FURTHER EXAMPLES: BOAZ AND RUS

A similar comment can be found in the Midrash regarding Rus.⁹ In verse 13 of chapter 2, when Boaz approaches Rus, telling her that he has heard of her kindness toward Naomi and instructing her not to glean in anyone else's field, she replies, "כִּי נַחֲמַתִּי וְכִי דַבַּרְתָּ עָלַי לֵב שִׂפְחָתְךָ וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה" — For you have comforted me and you have spoken to the heart of your maidservant, though I am not even as worthy as one of your maidservants." The following verse reads:

וַיֹּאמֶר לָהּ בַּעַז לָעֵת הָאֹכֵל גְּשֵׁי הֶלֶם וְאֶכְלֶת מִן הַלֶּחֶם.

At mealtime, Boaz said to her, "Come over and partake of the bread."

Here too, the word "lah," which means "to her," should have had a mapik in the hei, but does not. The Midrash explains:

אמר לה, חס ושלוים אין את מן האמהות אלא מן האמהות.

He said to her, "Heaven forbid, you are not as one of the maidservants, but as one of the matriarchs!"

In this case, also, we see that the mapik, which should have been present in terms of the rules of grammar, is omitted in order to allow for an additional message by reading the reading the word "lah" as "no."

It is quite fascinating to see how, alongside the rules of grammar themselves, the Torah will enlist certain grammatical tools for purposes of communicating other messages—be they halachic, hashkafic, or narrative.

מע (13)

בתשובות "מסבס" (וי"ד סי' שפא) נשאר בצ"ע, איך היתה שבעת אברהם מחייבת את זרעו ויוצאי חלציו, דאף דכתב הריב"ש בס"י שצ"ט דקבלות וגזירות ושבעת רבים מחייבות את יוצאי חלציהם, מ"ט בשבעת היחיד, קי"ל בחו"מ סי' ר"ט ס"ד בהנהגה, דאין יוציא מחוייבים לשמור השבעה, ונשאר בצ"ע.

והאמת צ"ל דלאבות הקי היה דין של כלל, ומעשה אבות סימן לבנים, וכימיחם היו הם כל הכלל ישראל ושבעת הרבים היא. וע"י בחידושי מרן רבינו הלוי עה"ת, הסתלק בין הצרות שעברו האבות שנחשבו כצרות הכלל ישראל כיון שבשעתם היו הם כלל ישראל, לבין צרת יעקב בענין יוסף, שהיתה נחשבת כצרה פרטית של יעקב, כיון שיצחק אבינו והשבתים לא סבלו מכך, ולכך היתה ענין פרטי ליעקב אבינו ע"ה.

עוד ירד שם להסתפק, איך כרת להם אברהם ברית, דהא בתיב "לא תכרות להם ברית", ולתירוץ תוס' ביבמות כ"ג, דרק לשם ע"ז אסור, או דדוקא בז' אומות אסור, דלכך כרת שלמה ברית עם חירם מלך צור נוחא, אמנם לפי תירוץ תוס' דחירם מלך צור נר תושב היה, ולכך היה מותר לכרות ברית עמו, דמשמע דאם אינו נר תושב אסור לכרות ברית אף עם שאר גויים ולא לשם ע"ז, נשאר הקושיא מאברהם אבינו איך כרת הברית עם אבימלך.

וכתב לתרין, דהגונים במדינה ומלכות שנרים בה וחיים תחת חסותה, ומצווים אנו עפ"י ה', ביד ירמיהו הנביא "ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה" (ירמיה כט ז), ואנו מצווים ועומדים ע"פ ה' שלא נשקור ולא נבגוד בהם, לא שייך לומר שאסור לנו לכרות ברית עמם.

וראיתי בס"י "ציץ אליעזר" (חלק ט"ז סי' מח), ליישב את מה שכרת אברהם ברית עם אבימלך, עפ"י דברי ה"יראים" סי' פ"ז שכותב את האיסור בזה הלשון, "ולא תכרת ברית לגוים ולא להיהם, כי אין לך אלא הברית אשר כרת עמכם בחורב, דכתיב בפ' משפטים "לא תכרת להם ולא להיהם ברית וכו', "הנה דם הברית אשר כרת עמכם על כל הדברים האלה". וא"כ אברהם שהיה מלפני שכרת עמם הקב"ה הברית, היה לו מותר. ואף שקיים אברהם אבינו את כל התורה לפני שניתנה, אבל באיסור זה התלוי בטעם של הברית, עדיין לא היה איסור.

(14) מקצת מהק' יבוא אל

(8)